

משפט יצחק

סמכות בית הדין לאחר הגט

אכיפת הסכם, יישום פסק וביקורת הלכתית על הלכת סימה לוי

גיליון 44 • סמכות ואכיפת הסכמים • כ"ד באב תשפ"ו

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

יצירה מקורית מאת הרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

בני זוג התגרשו לאחר שהסכם הגירושין אושר בבית הדין וקיבל תוקף של פסק דין. כעבור זמן סירב אחד מהם לבצע הוראה מרכזית: להעביר זכויות בדירה, לשלם חיוב שנקבע או למסור מסמך הדרוש לביצוע. האם בית הדין שאישר את ההסכם רשאי להשלים את מלאכתו ולאכוף את פסקו, או שמא עם סידור הגט ננעלו שערי ועל בעל הדין לפתוח הליך חדש בערכאה אחרת?

שאלה זו אינה דיונית בלבד. היא קובעת אם פסק דין הוא הכרעה שיש לה ידיים ורגליים, או כתב נאה התלוי על הקיר וחסר כוח כאשר בעל דין מחליט להמרות אותו. היא נוגעת גם לכבודו של דין תורה: האם ערכאה שדנה, ביררה, אישרה ופסקה מסוגלת להביא את דברה לידי מעשה, או שהיא נזקקת לערכאה זרה שתפרש ותבצע את אשר יצא מתחת ידה.

השאלה המרכזית

מה ההבדל בין תביעה חדשה שנולדה לאחר הגירושין לבין יישום ואכיפה של פסק קיים; אימתי קמה לבית הדין סמכות נמשכת; והאם הלכת בג"ץ 6103/93 סימה לוי צמצמה את כוחו של בית הדין מעבר למידה הראויה?

א. שופט בלא שוטר - פלג גוף הוא

התורה לא אמרה "שופטים תתן לך" בלבד, אלא "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך". הרמב"ם פתח את הלכות סנהדרין בקביעה שמצוות עשה למנות שופטים ושוטרים, ופירש שהשוטרים עומדים לפני הדיינים ומסבבים בשווקים וברחובות, מתקנים את המעוות ומביאים את בעלי הדין לעשות את אשר נפסק. אין זו תוספת מנהלית מקרית; יכולת הביצוע היא חלק מצורתו השלמה של המשפט.

גם בדיני ממונות מצאנו שכוח הדין אינו מסתיים באמירת "פלוני חייב". במסכת כתובות פו ע"א נאמר שפריעת בעל חוב מצווה, ובית הדין כופה את המסרב לקיימה. השולחן ערוך חושן משפט סימן צז סעיף טו פסק שכאשר הגיע זמן הפרעון ויש לחייב נכסים והוא מבריחם, שליח בית דין גובה מהם; והרמ"א הוסיף שאם יש לו ואינו רוצה לשלם, בית הדין כופהו לשלם. פרטי הכפייה בזמן הזה כפופים לדין ולחוק, אולם היסוד אינו משתנה: פסק שאין דרך לבצעו אינו משפט שלם.

אף סמכויות חריגות שנמסרו לבית הדין לצורך השעה, כמבואר בסנהדרין מו ע"א, ברמב"ם הלכות סנהדרין פרק כד ובשולחן ערוך חושן משפט סימן ב, מלמדות על אחריותו של בית הדין שלא להניח לעוול להתקבע מחמת תחבולה דיונית. אין מכאן היתר לפרוץ את גדר הסמכות שקבע המחוקק, אך יש מכאן אזהרה פרשנית: מקום שהחוק נותן לבית הדין סמכות לאכוף את פסקו, אין לצמצמה עד שתישאר אות מתה.

ב. שלושה מצבים שחובה להבחין ביניהם

שורש המבוכה הוא ערבוב בין שלושה מצבים שונים:

1. הליך שטרם הסתיים: תביעת גירושין ורכוש נכרכו כדין, בית הדין דן בהם, הצדדים סידרו גט אך הסוגיה הרכושית נותרה תלויה ועומדת. כאן מתן הגט הוא פסק חלקי בלבד, והסמכות המקורית נמשכת עד להכרעה.
2. ביצוע ליבת פסק הדין: נקבע שהדירה תועבר, שכסף ישולם או שנכס יחולק, ובעל דין מסרב לחתום או להתפנות. אין זו בהכרח תביעה חוזית חדשה; לעיתים זו ידו הארוכה של הפסק עצמו.
3. עילה חדשה לאחר ההסכם: אירעה הפרה חדשה, נתבע פיצוי מוסכם, שיפוי, נזק או זכות שלא הוכרעה בפסק המקורי. כאן עשויה להידרש תביעה עצמאית, וסמכות האישור לבדה אינה בהכרח מקימה סמכות לדון בה.

מי שמכניס את שלושת המצבים לסל אחד עושה את המשפט קרדום לחפור בו. מצד אחד הוא עלול להרחיב את הסמכות בלי מקור; מצד אחר הוא עלול לעקר פסק דין מתוכנו ולכפות על הזוכה להתחיל הכול מחדש. ההכרעה הנכונה אינה תלויה בכותרת "אכיפה" או "פרשנות" אלא במהות הסעד: האם בית הדין משלים את אשר כבר פסק, או מכריע בסכסוך חדש.

ג. הלכת סימה לוי - מה נפסק באמת

בבג"ץ 6103/93 סימה לוי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח(4) 591, נדונה תניית שיפוי בהסכם גירושין. לאחר שילדי הצדדים תבעו בבית המשפט הגדלת מזונות וזכו, ביקש האב מבית הדין לחייב את האם לשפוטו לפי ההסכם. בית הדין האזורי והגדול קיבלו את התביעה; בג"ץ ביטל את ההכרעה מחמת חוסר סמכות.

השופט מישאל חשין ראה בתביעת השיפוי תביעה חוזית חדשה בין גרושים. ההפרה הנטענת נולדה לאחר ההסכם ולא הייתה יכולה להיכרך למפרע בתביעת הגירושין. בית הדין שאישר הסכם אינו רוכש מעצם האישור סמכות בלתי מוגבלת לכל מחלוקת עתידית הנוגעת אליו. פסק הדין גם הבחין בין ביטול פסק מחמת פגם בהסכם - עניין שראוי בדרך כלל להביא לערכאה שנתנה לו תוקף - לבין תביעת אכיפה או פיצוי הנשענת על עילה חדשה.

במישור זה יש בהלכה גרעין נכון. אישור הסכם אינו כתב מינוי כללי לדון מעתה ועד עולם בכל סכסוך בין הצדדים. אין הצדדים יכולים להקנות לבית הדין סמכות עניינית שהחוק לא מסר לו, ואין להפוך סעיף שיפוי או פיצוי עתידי ל"עניין גירושין" רק מפני שנכתב במסמך שכותרתו הסכם גירושין.

ד. המקום שבו ההלכה נעשתה משענת קנה רצון

הקושי מתחיל כאשר משתמשים בהלכת סימה לוי כפטיש המכה בכל בקשת ביצוע. מן העובדה שתביעת שיפוי עתידית היא עילה חדשה לא נובע שבית הדין מנוע מלצוות על ביצוע הפעולה העיקרית שכבר קבע בפסקו. העברת דירה שנפסקה, חתימה על פסיקתה, מינוי כונס נכסים או הוראה לרשם אינם "גל התדיינות שני" במובנו המהותי; פעמים רבות הם ההמשך הישיר של הגל הראשון.

ביקורת הלכתית נחרצת: הרחבת הלכת סימה לוי עד כדי שלילת כוחו של בית הדין לבצע את ליבת פסקו היא שיטה שאין לה בית אחיזה בדין תורה ואף אינה מתחייבת מלשון החוק. היא חוצה באופן מלאכותי בין הפה שפסק לבין היד המבצעת, ומעמידה את הזוכה בפני מסע נוסף רק מפני שהחייב החליט שלא לציית. במחילת כבוד בית המשפט העליון, בניין כזה נופל בהינטל יסודי: תביעת שיפוי שנולדה אחרי הגט אינה דומה לצו רישום, פינוי או תשלום המוציא אל הפועל חיוב שכבר הוכרע. מי שמערב בין השתיים אינו שומר על גבולות סמכות; הוא מרוקן את הסמכות הקיימת מתוכנה.

הדבר חמור גם מצד דין ערכאות. השולחן ערוך חושן משפט סימן כו קובע שאסור לדון לפני דייני גויים אף כאשר דינם באותו עניין כדין ישראל. המציאות במדינת ישראל מורכבת יותר, ובתי המשפט הם מוסדות המדינה ולא "ערכאות של גויים" במובן הפשוט; אך מבחינת בעל דין שזכה בדין תורה, שליחתו לערכאה אחרת כדי לפרש ולאכוף את פסק בית הדין מעוררת קושי הלכתי ממשי. לכל הפחות, אין ליצור צורך זה בדרך של פרשנות מצמצמת שאינה הכרחית.

ה. תיק 981039/9 - הגט אינו מוחק הליך תלוי ועומד

בפסק בית הדין הרבני הגדול בתיק 981039/9, שניתן ביום כ"ה בסיוון תש"ף (17.6.2020) בהרכב הרב אליעזר איגרא, הרב יעקב זמיר והרב אברהם שינדלר, הועלתה טענת חוסר סמכות לאחר הגט. אלא שבאותו מקרה תביעת הרכוש נכרכה מלכתחילה; התקיימו דיונים ארוכים לפני הגירושין; בית הדין קבע הוראות רכושיות ביום סידור הגט; ונקבע דיון הוכחות להמשך.

בית הדין דחה את הטענה בצדק. הוא קבע שאין במתן הגט פקיעת סמכות אוטומטית, משום שלא נולדה תביעה חדשה אלא נמשך הליך שהחל קודם לכן. כשם שבית הדין יכול למנות כונס נכסים אחרי הגט כדי להשלים חלוקה שכבר עמדה לפניו, כך הוא רשאי להמשיך לשמוע ראיות ולהכריע ברכוש שנכרך כדין.

חשובה גם קביעת המניעות. הצד שטען באיחור לחוסר סמכות הוא שפתח את תביעת הגירושין הכרוכה, השתתף בדיונים ולא מזהה. בניין עצמו קבע בפרשות עמרני, הספל, זיק וחיים שטענת חוסר סמכות יש להעלות בהזדמנות הראשונה. אין לאפשר לבעל דין להמר על תוצאת הדיון, ורק לאחר שפסק הדין אינו נוח לו לשלוף את טענת הסמכות כמפתח מילוט.

ו. תיק 1201276/2 - אין להפוך פסק דין להמלצה

דברים חדים נאמרו בהחלטת בית הדין הגדול בתיק 1201276/2 מיום י"ג בסיוון תש"ף (5.6.2020), מפי הרב שלמה שפירא. באותו עניין נקבע בפסק חלוט שהסכם שהציג אחד הצדדים מזויף ושהנכס יעבור במלואו למערערת. המשיב סירב לשתף פעולה וטען כי צו להעברת הבעלות ופינויו מן הנכס הם תביעה חדשה שאינה בסמכות בית הדין.

בית הדין דחה את הטענה מכל וכל. הוא הבחין בין תניית שיפוי, העוסקת באירוע עתידי ובהפרה חדשה, לבין העברת בעלות שהיא תוצאתו העיקרית והמיידי של הפסק. עוד הפנה לסעיפים 7א ו-7ד לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז-1956, המעניקים לבית הדין סמכויות לפי פקודת ביזיון בית המשפט ומאפשרים מינוי כונס נכסים. אם בית הדין רשאי למנות שליח שיעביר נכס, אין טעם לומר שאינו רשאי לתת את צו הביצוע עצמו.

לשון הפסק ראויה להישמע: קביעה אחרת משמעותה עיקור סמכות האישור מתוכן. הסכם שקיבל תוקף של פסק דין אינו תלוי בשרירות לבו של המפר. בית הדין גם חייב את המשיב בהוצאות, משום שטענת הסמכות הועלתה לאחר פסק חלוט, בלי טענה מהותית ובאופן שהוסיף לעשוק את הזוכה מזכותה.

ז. תיק 1197104/3 - ההבחנה המדויקת

בפסק נוסף של בית הדין הגדול, תיק 1197104/3 מיום ד' בשבט תש"ף (30.1.2020), בהרכב הרב אליעזר איגרא, הרב שלמה שפירא והרב ציון לוז-אילוז, נדון חיוב מזונות שבהסכם. הבן חדל להתגורר עם האם ושהה זמן ממושך במסגרות מעצר ומאסר, והאב ביקש לעצור את הגבייה.

בית הדין קיבל את העיקרון שאישור הסכם לבדו אינו מקנה סמכות נמשכת לכל פרשנות או תביעה עתידית. עם זאת קבע שהערכאה שאישרה פסק מוסמכת לבחון אם אישורה ניתן בטעות או אם שינוי נסיבות מהותי הפך את המשך קיום הפסק לבלתי צודק. היא יכולה לבטל או לעכב את תוקף הפסק שאישרה; לא תמיד תוכל לקבוע חיוב מזונות חדש לגופו בלי מקור סמכות נוסף.

זו הבחנה ישרה: סמכות לשמור על תקינות פסק הדין ולמנוע עוול קיצוני אינה סמכות כללית לדון בכל מערכת היחסים מחדש. הביקורת על הלכת סימה לוי אינה צריכה למחוק את הגבולות, אלא לדרוש שהגבול יעבור במקום הנכון - בין הפסק הקיים לבין עילה חדשה, ולא בין מתן הפסק לבין היכולת לעשותו ממש.

ח. מבחן מעשי: מה לבקש וכיצד לטעון

1. זהה את מקור הסמכות: האם הייתה תביעה כרוכה, הסכמה תקפה, דיון והכרעה, או רק אישור פורמלי של הסכם?
2. הצמד את הסעד לפסק: בבקשה יש להראות שהצו המבוקש הוא ביצוע מדויק של הוראה שכבר נפסקה, ולא תוספת מהותית שלא נדונה.
3. הפרד בין אכיפה לפיצוי: העברת נכס, חתימה או מינוי כונס עשויים להיות ביצוע; פיצוי, שיפוי או נזק בגין הפרה עלולים להיחשב עילה חדשה.
4. בדוק את מצב התיק: סגירה טכנית אינה תמיד מחיקה, אך פסק סופי שסיים את הכול שונה מהליך רכושי שנותר תלוי ועומד.
5. טען סמכות בהזדמנות הראשונה: שתיקה ארוכה והעלאת הטענה רק לאחר הפסד עלולות ליצור מניעות ואף חיוב בהוצאות.
6. צרף את התשתית: כתב התביעה המקורי, פרוטוקולים, החלטת אישור ההסכם, פסק הדין, הוראות אופרטיביות והתכתבות המוכיחה סירוב ביצוע.

ט. מסקנה

- א. מתן גט אינו מפקיע סמכות לדון בתביעות כרוכות שנותרו תלויות ועומדות; פסק הגירושין עשוי להיות פסק חלקי בלבד.
- ב. אישור הסכם לבדו אינו מעניק לבית הדין סמכות כללית לכל סכסוך עתידי בין הגרושים.
- ג. תביעת שיפוי, פיצוי או נזק שנולדה לאחר ההסכם עשויה להיות עילה חדשה, כקביעת בג"ץ סימה לוי.
- ד. אין להסיק מכך שבית הדין מנוע מלבצע את ליבת פסקו. צו רישום, פינוי, חתימה, ביזיון או כינוס נכסים עשוי להיות המשך ישיר והכרחי של ההכרעה.
- ה. שימוש גורף בהלכת סימה לוי כדי לשלוח כל בקשת ביצוע לערכאה אחרת הוא שגיאה קשה: הוא מעוות את ההבחנה בין תביעה חדשה לבין פסק קיים ומחליש את כוחו של דין תורה ללא הכרח.

הסכם הגירושין אינו מבוצע, או הועלתה נגדכם טענת חוסר סמכות?

משרדנו בוחן את כתבי התביעה, ההסכם והפרוטוקולים; מגדיר אם מדובר בהמשך הליך, באכיפת פסק או בעילה חדשה; ומכין בקשה, תגובה או ערעור הנשענים על ההלכה, החוק ופסיקת בתי הדין הרבניים.

הרב יצחק דן גרונברגר - דיין, טוען רבני, מוסמך לרב עיר

טלפון: 052-761-6780 | דוא"ל: grunberger-law.co.il | 1666law@gmail.com

מקורות עיקריים

- דברים טז, יח; כתובות פו ע"א; סנהדרין מו ע"א.
- רמב"ם, הלכות סנהדרין פרק א הלכה א ופרק כד; שולחן ערוך חושן משפט סימנים ב, כו וצו סעיף טו.
- חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953, סעיפים 3 ו-9; חוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז-1956, סעיפים 7א ו-7ד.
- בג"ץ 6103/93 סימה לוי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח(4) 591.
- בית הדין הרבני הגדול, תיק 981039/9, הרכב הרב אליעזר איגרא, הרב יעקב זמיר והרב אברהם שינדלר, ניתן ביום כ"ה בסיוון תש"ף (17.6.2020).
- בית הדין הרבני הגדול, תיק 1201276/2, הרב שלמה שפירא, ניתן ביום י"ג בסיוון תש"ף (5.6.2020).
- בית הדין הרבני הגדול, תיק 1197104/3, הרכב הרב אליעזר איגרא, הרב שלמה שפירא והרב ציון לוז-אילוז, ניתן ביום ד' בשבט תש"ף (30.1.2020).

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות להרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלי רשות בכתב. בציטוט קצר ומידתי יש לציין: "הרב יצחק דן גרונברגר, משפט יצחק, גיליון 44", ולצרף הפניה פעילה לאתר grunberger-law.co.il.

הגיליון הוא עיון תורני ומקצועי כללי ואינו פסק הלכה או ייעוץ משפטי לחיק מסוים. שאלת הסמכות תלויה בכתבי הטענות, בכריכה, בהסכמה, בהיקף הדיון הקודם, בנוסח פסק הדין ובמהות הסעד המבוקש.